

TKB ESKİŞEHİR BÖLGE TOPLANTISI PANEL KONUŞMALARI ÖZETİ / 1 TEMMUZ 2017

Ahmet Ataç

Tepebaşı Belediye Başkanı

Porsuk Çayı, Eskişehir'i ikiye bölen doğal bir sınır; güneyinde tarihi kent Odunpazarı, kuzeybatısı ise Tepebaşı'dır. Odunpazarı'nın tarihinde 1299'da Orhan Gazi'nin Karacaşehir'e gelip ilk hutbeyi okutmasıyla Osmanlı'nın kuruluşu vardır. Tepebaşı'nın tarihi ise 1800'li yıllara uzanır. O dönemlerde Balkanlar, Kırım ve Kafkasya'dan göç alır Eskişehir. Haydarpaşa-Bağdat Demiryolunun Eskişehir'den geçmesiyle kent hem ekonomik hem de nüfus hareketiyle yoğrulur. Diyebiliriz ki, o dönemlerden itibaren yerleşim merkezi Odunpazarı, iş merkezi ise Tepebaşı olarak belirlenmiştir. Ama 1999'da ben göreve geldiğimde Tepebaşı küçük bir kasabaydı; tüm yatırımlar Odunpazarı'na kaymıştı. Bölge, eski organize sanayi bölgesiydi. Elbette burada Cumhuriyet dönemi sonrası yapılan sektör mimarileri bize çok şey kazandırdı. O yapıların korunması çok önemliydi. Büyükşehir Belediye Başkanının katkılarıyla çok önemli değişikliklere imza attık. Tepebaşı bugün hizmet sektörüne dönük faaliyetlerle kendini var eden bir kent.

Tarihi eser açısından çok zengin bir kent olmamakla birlikte, tarihi olaylara ev sahipliği yapmış olan Eskişehir'e dair bazı bilgiler paylaşmak istiyorum.

Porsuk Havzası, eski çağlardan itibaren önemli uygarlıklara ev sahipliği yapmış. Porsuk, Seydisu ve Sarısu Çayları bu coğrafyayı zenginleştirdiği gibi, insanların bölgeye yerleşimini de kolaylaştırmış. Eskişehir Ovasından geçen Porsuk Çayı, kente hayat veriyor. Fırat ve Dicle, Mezopotamya için ne ifade ediyorsa, Porsuk da Eskişehir için onu ifade ediyor.

İnönü ilçesi Kanlıtaş Höyüğünde yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen buluntular, kentin en eski yerleşimi hakkında somut bilgiler veriyor. Günümüzden 8 bin yıl öncesine dayanıyor bu tarih. Kanlıtaş Höyüğü kent yerleşiminin en eski yeri olmakla birlikte, kentte yaklaşık 200 civarında höyük bulunduğunu söylemek isterim. Demirci Höyük, Küllüoba Höyüğü ve Şar Höyük bunlardan sadece birkaçı. Yani Eskişehir ve çevresi, Anadolu'nun en eski yerleşim merkezi olarak tanımlanabilir. Türklerin yurdu olana dek Frig, Helen, Roma ve Bizans uygarlıklarının kök saldı ve zenginliğiyle dikkat çeken kente ilişkin Homeros ve Evliya Çelebi'nin ifadeleri bulunduğunu biliyoruz. Selçuklular döneminde Türk egemenliğinin kurulması ve Osmangazi'nin Karacahisar'ı fethinden sonra sürekli gelişen kent, bu tarihlerden itibaren kültürel bir merkeze dönüşmüş. Kent, bugüne değin sürekli gelişen bir yapıyla Anadolu'nun önemli iş ve yaşam alanı olarak anılmış. Orta Anadolu'da işçi sınıfının

doğduğu kentteyiz yani. İlk modern imar planı 1924 yılında yapıldı. İlk tuğla kiremit fabrikası ise 1926'da açıldı. Ve bu tarihten sonra peş peşe pek çok fabrika kuruldu kentte.

Kentimize dair söylemek istediğim bir diğer önemli şey de, sosyal yaşamın canlılığı. Kentin gece hayatı, birçok Anadolu kentine kıyasla, oldukça canlı; sanatsal faaliyetleri, sosyal ve demokrat yapısı ile uygar bir kent in tüm zenginliklerini barındırıyoruz.

Böyle bir kentte yerel yönetici olarak, kültür mirasımızı dikenli tellerle değil, yerel unsurlarla korunması gerektiği gerçeğinden hareket ediyoruz.

Tepebaşı Belediyesi sınırları içinde 57 arkeolojik sit alanı ve 107 taşınmaz kültür varlığı bulunuyor. Bunların 25'i endüstri mirası kapsamındaki yapılar. Bu bölge koruma alanı. Belediye olarak bu alanın korunarak yaşatılması anlayışı içinde planlama yaptık ve dinamik nüfus yapısını gözeterek endüstri yapıları yeniden işlevlendirildi. Böylelikle kent belleğine alternatif mekânlar kazandırmış olduk. Kimlikli kent olma kavramı, bizim için öncelikli olduğu için özellikle tuğla ve kiremit sanayi içinde geçmişten gelen gelenekleri yaşatmak üzere, pişmiş toprak sempozyumunu aralıksız olarak sürdürdük. 10 yıldır yaptığımız etkinliklerde 130 büyük heykel, kent alanına yerleştirildi. Bugün kentimiz, bir açık hava müzesi görünümünde.

Şeker Fabrikası 1933'te hayata geçirilmiş. Sosyal tesisleri ve idari binalarının olduğu 400 dönümlük bir park alanı mevcut. Bauhaus mimarisinin bir örneği olan fabrika için hep özelleştirme konusu gündeme gelirdi. Biz orayı doğal sit alanı ilan ettik. İçindeki tüm binalar tescil edildi. Ağaçlar, korumaya alındı. Atatürk bir sektör yaratırken kültür sanatı da yaymaya çalışmış. Ben çocukluğumda ilk tenis kortunu, havuzu orada gördüm; ilk senfoni orkestrası konserini orada izledim. Fabrika tescillendi ama şeker şirketinin müracaatıyla tescil kaldırıldı; yıkılacak diye endişe içindeyim. Ayrıca tüm Eskişehir kentinin belleğinde çok önemli bir yeri olan Kılıçoğlu Sineması maalesef yıkıldı. Tarihi yapı olmadığı söylendi oysa tarihi yapı olarak değerlendirilmesi için bellek ve kimlik yetmez mi? Kurtarabildiklerimizi, kurtarıyoruz. Mesela demiryolları içindeki tüm yapıların tescilini sağladık. Bir diğer örnek de, şu anda kültür merkezi olarak kullandığımız Ermeni Kilisesi. 19. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olan kilisenin bir tek kubbesi kalmış orijinal olarak... Biz bu yapıyı Tepebaşı Belediyesine kattık; hem koruyor hem de kültür sanat merkezi olarak kullanıyoruz. Buna benzer önemli yapılarımız var; elimizden geldiği kadarıyla tüm tarihi ve kültürel yapıları korumayı ve gelecek kuşaklara aktarmayı görev biliyoruz.

Yalçın Kurt

Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürü

ÇEKÜL Vakfı ve Tarihi Kentler Birliği toplantılarının hepimiz için ayrı bir yeri var. Çünkü Türkiye’de korumanın öncüsü, uygulayıcısı ve yılmaz savunucu insanlar, bu birlikler içinde çalışıyor ve çığır açıcı projelere imza atıyor. TKB ve ÇEKÜL’ün zor şartlar altındayken bile il il, ilçe ilçe neler yaptıklarını hepimiz biliyoruz.

Türkiye, dünyanın hiçbir ülkesiyle kıyas kabul edilmeyecek zenginlikte. Yaklaşık 17 bin sit alanımız var ve bunlardan hemen hemen 200’ü Eskişehir’de. Bazı kazılarımız başladı, bir kısmı da yakın bir tarihte başlayacak. Bu miras, bizim. Yaklaşık 120 bin taşınmaz kültür varlığımız var. Bu varlıkların korunması için yasalar, yönetmelik ve mevzuatlar geliştiriliyor ve uygulanıyor. Panelin de temel konu başlıklarından biri olan endüstriyel mirasa ilişkin örnekler vereceğim. Geçmişte kurulmuş yapıların devam etmesi, verimlilik adına çok mümkün değil. Örneğin Türkiye’de tekstilin öncü kuruluşlarından Sümerbank Tekstil Fabrikası, günümüzde çok güzel bir müzeye dönüştürüldü: Abdullah Gül Müzesi. Bursa’da 1930’lu yılların öncü yapılarından Merinos Fabrikası her defasında gündeme gelirdi; büyükşehir belediyesi bu yapıyı toplantı salonu, müze, park ve yaşam alanıyla kente kazandırdı. Şu anda Nazilli’de eski Basma Fabrikasının kente kazandırılması söz konusu. Bu yapıların, sonraki kuşaklara aktarılması öncelikli konularımızdan biri olarak duruyor karşımızda. Gerek merkezi gerekse yerel yönetimlerin kaynakları, eskiye kıyasla çok daha fazla. Türkiye’de ödenek sorunu artık yok. Korumayla birlikte kullanma/fonksiyon verme de şarttır. Yapıyı nefes korur. Eskişehir’de gördüm; dünün sebze ve meyve halinden dönüştürülmüş Haller Gençlik Merkezi ile 1940’lı yıllarda Kereste Fabrikası olarak kullanılan, bugün bir sosyal mekân olarak hizmet veren yapı, işlevlendirmenin güzel örnekleri arasında yer alıyor mesela. Kültürel, sosyal ve sanatsal faaliyetler tarihi yapılara nefes aldırır, onların yaşama katılmasını sağlar. Kullanarak koruma, esas olmalı. Endüstriyel mirasın özellikle kentlerde önemli anıları var. Koruma Kurulları da bunun için var; yapıları korumanın yolu, onları çürümeye terk etmeden, kullanarak korumaktır.

Bir kentin sahibi, belediyedir. Dolayısıyla korumanın da ilk aktörü belediyedir. Bakanlığımız, belediyelerle her zaman el eledir. Her zaman olduğu gibi, bu toplantıda da tekrar hatırlatma gereği duyuyorum: Biz, her zaman koruma faaliyetlerinin yanındayız.

Prof. Dr. Bedia Yelda Olcay Uçkan

Sanat Tarihi Uzmanı

Phrygia tarihsel süreç içerisinde farklı uygarlıklara ev sahipliği yapmış, Anadolu’nun kültür tarihinde önemli yeri olan bir bölge. Geçmişte bu bölgenin ele geçirilmesi Anadolu’nun bütününe hâkim olmanın anahtarı gibi görülmüş. Bu nedenle Bizans imparatorluğu dönemindeki Arap akınlarına bağlı en şiddetli çatışmalar da; Türklerin akınları da, 11. yüzyıldaki Haçlı Seferleri de Frigya’yı bir mücadele

alanına dönüştürmüŖ. Bölgeye Phrygia denmesinin sebebi efsanevi Phryg Krallığı. Siyasi bir birlik kurmadan önce Kızılırmak'ın etrafında; ilerleyen yıllarda Sakarya nehri civarında gelişmiş bir medeniyet haline gelen Frigya önemli bir yerleşime işaret eder. Bu bölgede Phryg yerleşmelerinin özellikle Eskişehir'in güneyindeki dağlık bölgede yoğunlaştığını, MÖ. 8. yüzyıldan itibaren kale tipi birçok Phryg yerleşmesi kurulduğı biliniyor. Ayrıca, bölgedeki kayalıklara Ana Tanrıça için birçok fasad, altar ve nişlerden oluşan anıtlar ve mezar odaları yapılmış. Frigya hem mimari birikimi hem de tarım, binicilik, dokuma ve el sanatları ile tarihe geçmiş bir uygarlık, özetle.

Bölgenin günümüze ulaşan kültürel birikimini Frig, Roma ve Bizans dönemine ait kaya yerleşimleri ile Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi yapıları oluşturuyor. Bölge insanın geçmişten gelen kültür mirası ile ilişkisi, bölgeyi özgün kılan en önemli unsur. Bu bağlamda incelendiğinde Frigya'daki örnekler arasında en çarpıcı olanı Ayazın'dır. Ayazın içerdiği Bizans eserlerinin yanı sıra kökleri Frig, Helenistik ve Roma dönemine kadar uzanan, Bizans sonrasında Selçuklu ve Osmanlı kültürünün izlerini taşıyan, günümüzde yaşamın sürdüğü, Anadolu'nun zengin kültürel birikimini yansıtan önemli bir merkez. Ayazın köy mezarlığı yerel halkın kendinden önceki kültürel birikime sahip çıkışının özgün bir örneğı. Günümüzde de defin yapılan mezarlıkta Frig ve Roma dönemi kaya mezarları ile Bizans dönemi freskolu mezar şapeller ve Türk dönemi mezar taşları birarada bulunuyor.

Frigya Bölgesini benzerlerinden ayıran bir diğere unsur da inanç sistemiyle bağlantılı. Friglerin Ana Tanrıça Kybele inancının Roma Dönemi'nde Yunan/Roma paganizmi içerisine sokulduğı, Tanrıça Artemis ile özdeşleştirildiğı izlenir. Gerek Hıristiyanlıkta gerekse tek tanrılı dinlerin hiçbirinde görülmeyen kadın Peygamberler Pricilla ve Maksimilla kuşkusuz Ana Tanrıça'nın bir devamıdır Ortodoks inancının bölgeye hâkim olmasıyla Meryem tasvirleri de yapılır. Türklerin Frigya bölgesine yerleşimleri sonrasında doğrudan bir kadın figürü ile bağlantılı olmasa da toplumsal yaşam içinde değerlendirildiğinde kadın kimliğinin ön planda olduğı bazı tespitler, özellikle ilgi çekici. Günümüzde Seyitgazi İlçesi Seyyid Battal Gazi Külliyesi içinde yer alan Kadıncık Ana (Aynı Ana) Türbesi bu örneklerden biri. Yine Afyonkarahisar'da Kadınanalara olarak bilinen Sultan III. Alaaddin Keykubat'ın üç kızı Melek Peyker, Naime Gevher ve Asiye Hanım'ın bu lakapla anılmaları da tesadüf olmasa gerekir. Kurtuluş Savaşı sırasında Sakarya ve İnönü Savaşlarındaki rolü ile adı tarihe yazılan bir diğere kadın olan Kara Fatma. Tüm bu örnekler, geçmişten gelen kültürel aktarımların farklı zaman ve ortamlara rağmen nasıl somutlaştığını gösteriyor bize. Günümüzde Eskişehir'in sosyal hayatı içinde yer alan kadınların üretim ve kent yaşamı içinde sahip oldukları rol, geleneğin devamı olarak, neden nitelenmesin?

Bir diğerk önemli konu da, endüstri mirası. Frigya'daki yerleşimlerin ve yol ağının oluşmasında Sakarya Vadisi ile biçimlenen topografik yapısının rolü büyük. Tarihi öneminden kısaca söz ettiğim bir kavşak noktası, bu bölge. Ancak Cumhuriyet'le birlikte oluşan demiryolu aksı kentin ticari fonksiyonunu canlandırdığı gibi, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Eskişehir'de endüstri yapılarının kurulmasına da imkân verir. Bu kapsamda genişleyen yatırımlar, hem nitelikli bir işçi kitlesinin oluşmasını sağlamış hem de kentin sosyal gelişimine katkıda bulunmuş. Bildiğiniz gibi, endüstri mirasına ilişkin veriler Tepebaşı Belediyesinin programına girerek, korunarak yaşatma projesiyle kente kazandırıldı. Eskişehir'de açık hava müzesi niteliği taşıyan bu yapılar, kentlinin sahiplik duygusunu güçlendiriyor.

Son olarak söylemek isterim ki; kendimizi ve yaşadığımız kentleri kimlikli hale getirmek, yeni kuşaklara aktaracağımız bir mirasımız olmasını sağlar.

Ahmet Erdönmez

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Danışmanı

Tarihi Kentler Birliğinin "Her Kente Bir Kent Müzesi" programı kapsamında yürüttüğü müze oluşturma çalışmaları, Bursa Büyükşehir Belediyesinin müzecilikteki tecrübesini TKB üyelerine aktarmaya başlamasıyla düzeyli ve sürdürülebilir bir harekete dönüştü. Bursa Büyükşehir Belediyesi Kültür-Sanat Danışmanı aynı zamanda Avrupa Müze Akademisi Türkiye Temsilcisi Ahmet Erdönmez ve ekibi, müze kurmak isteyen TKB üyesi belediyelere deneyimlerini aktarıyor. Erdönmez, sunumunda Bursa'daki müzecilik anlayışını, kent müzelerinden ihtisas müzelerine ve köy müzelerine nasıl geçildiğini aktardı; Türkiye'de kuruluş aşamasındaki müzelerin haberlerini paylaştı.

"Prof. Dr. Merin Sözen'in önerisiyle Bursa'daki Adliye Binasının aldık ve Bursa Kent Müzesini kurduk. Türkiye'deki ilk örnek olduğu için koleksiyon oluşturma, tanıtım, eğitim çalışmalarını hem yurtdışı örnekleri inceleyerek hem de uzman ekibimizin yoğun çalışmasıyla sürdürülebilir hale getirdik. Bursalılardan o kadar çok bağış geldi ki şimdi Maliye Binasının da müze olması için girişimde bulunduk. Çok yoğun bir ilgiyle karşılaştık ve müzelerin kentlilik bilincini geliştirdiğini gördük. O nedenle Bursa'da farklı temalarda, kentin hafızasını canlı tutmak için yeni müzeler açmaya devam ettik. Önce Karagöz Müzesi kurduk. Bu müzeyi; Basın Müzesi, Merinos Tekstil Müzesi, Enerji Müzesi, İpek Müzesi, Göç Müzesi, Vakıf Kültürü Müzesi izledi. Kentte yarattığı değişimi gören ilçelerimiz ve köylerimiz de müze istemeye başladı. Örneğin Cumalıkızık, Aksu, Karıncalı, Belenören, Gedikören, Gelemiş köy müzeleri açıldı. Köylülerin ve özellikle kadınların desteğiyle koleksiyonlar oluşturuldu. Şimdi bu köy müzelerinde çocuklar aynı zamanda ders çalışıyor, bazı etkinlikler burada düzenleniyor.

Çandarlı İbrahim Paşa Hamamı, Tophane Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müzesi olarak işlev kazandı; okul müzelerinin ilk örneklerinden biri.

Kurduğunuz müzenin sürdürülebilir olması çok önemli. Eğitim mekânı olarak kullanılması, her yaşta insanın orayı sahiplenmesi çok önemli. Okul gezileri, farklı eğitim içerikleri, mahalle toplantıları, akraba sohbetleri; sergiler, yarışmalar, etkinlikler hep devam etmeli. Yapı, tarihi değerine uygun restore edilmeli ve kimliği yaşatılmalı. Eğer müze olarak işlev kazanmasaydı, Enerji Müzesindeki tüm jeneratörler özelleştirme idaresi tarafından hurdaya satılacaktı. O nedenle ihtisas müzesi yaparsanız orijinal malzemelerini de korumanız gerekir.

Bursa'da yapımı devam eden müzeler ise Bıçakları Müzesi, Sağlık Tarihi Müzesi, Bursa'da Yaşam Kültürü Müzesi, Tarım Müzesi ve Su Mezesi. Bursa Büyükşehir Belediyesi ve Tarihi Kentler Birliği olarak bölgemizdeki müzelerin açılmasına da destek oluyoruz. Simav, Havran, Bozüyük bu kentler arasında yer alıyor. Bozüyük'de Şehir Müzesinin dışında bir de İnönü Savaşları Müzesi kurulacak; çalışmaları devam ediyor.

Ülkemizde örnek gösterebileceğimiz müzeler arasında ise eski cezaevi binasındaki Kadırlı Kent Müzesi; bir arşiv niteliği taşıyan Trabzon Ortahisar Kent Müzesi; Avrupa Müze Akademisinden Başarı Ödülü alan Tire Kent Müzesi; yine Avrupa Müze Akademisinin Gezilebilir Müzeler ödülü verdiği Samsun Kent Müzesini sayabiliriz. Kastamonu Kent Müzesi de bitti ancak resmi açılış için Metin Sözen hocamı bekliyorlar.

Malatya, Darende, İncirliova da müze kurulması için destek isteyen belediyeler arasında.